19

BOLONJSKA FAHDIDAKTIKA ETNOLOGIJE

DOI: 10.17234/SEC.37.19
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 24. 6. 2025.
Prihvaćeno: 22. 12. 2025.

JADRAN KALE
Muzej grada Šibenika /
Šibenik City Museum
Gradska vrata 3,
HR–22000 Šibenik, Hrvatska / Croatia
jkale@unizd.hr
orcid.org/0000-0002-9928-2225

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

Dva desetljeća usporednih reformi pristupa tzv. tradicijskoj kulturnoj baštini i visokoškolskoj nastavi povod su etnografskom predstavljanju primjera preobrazbe izložbenih didaktičkih pomagala etnološke nastave iz oglednih predmeta i zbirki u participativni proces stvaranja znanja. U ovom je članku njegovo odvijanje poslužilo kao predmet pedagoške antropologije. Analizirani su izgledi mogućih didaktičkih primjena i širih implikacija unutar obaju redefinirajućih procesa.

Ključne riječi: *Bolonjski proces, didaktika, nematerijalna kulturna baština, pedagoška antropologija*

Posvećeno uspomeni na muzejsku kolegicu dr. sc. Mariju Šarić Ban.

Puna dva desetljeća primjene Bolonjskoga procesa u hrvatskom visokom školstvu mogu poslužiti i kao prilika ocjenjivanja etnoloških specifičnosti ove preobrazbe. Slučajno se početak promijenjene nastave poklopio s utanačivanjem nematerijalne kulturne baštine (NKB) kao nove globalne kulturne kategorije, zasjenjujući prijašnje najčešće izraze „tradicijska kulturna baština" i „folklor". Jedno od polaznih načela usredotočenosti na studente *(„student-centered curricula")* iz te visokoškolske reforme[1] lako je usporediti s istovremenim pomicanjem autoriteta iz ruku samih stručnjaka sada i k ostalim dionicima procesno shvaćene kulturne baštine, po zasadama NKB-a.[2] Iste su polazne godine toga razdoblja omogućile teorijsko osvježavanje nastave etnologije (Pletenac 2006:18).

[1] Bukureštansko priopćenje iz 2012. godine (podrobnije kod Vögtle 2014:18).
[2] *Ethical Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage* su doneseni 2015. godine (ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866, posljednji posjet 1. 3. 2025.).

Među mnogim participativnim pedagoškim praksama u nastavi etnologije i sestrinskih znanosti[3], na ovom ćemo mjestu za tu svrhu iskoristiti jedan vid nastave prakticiran nekoliko posljednjih godina na jednom od dvaju hrvatskih sveučilišta koja izvode etnološku nastavu, primijenivši na njemu edukacijsku etnografiju kao „metodologiju koja omogućuje izbor uvjerljivih podataka kakvi slijede isprva nestrukturirane zbirke podataka" (Hammersley 2017 i Walford 2018 prema Wieser i Pilch Ortega 2020:1).

S tim ciljem članak počinjemo prikazivanjem programskih načela kolekcioniranja etnografskih predmeta i korištenja didaktičkih pomagala u etnološkoj nastavi iz formativnoga razdoblja ove znanstvene discipline. Potom iznosimo analizirani slučaj, tumačen kroz preklapanje dvaju usporednih redefinirajućih procesa – bolonjske reforme visokoškolske nastave i ukupnoga antropologiziranja pojma kulturne baštine globalnim uvođenjem kategorije nematerijalne kulturne baštine. Članak zaključujemo rezimiranjem didaktičkih izgleda etnološke nastave.

Naslovnim pojmom fahdidaktike slijedimo srednjoeuropsku akademsku tradiciju, formativno ključnu za domaću etnologiju, u kakvoj pedagogiji na raspolaganju stoje opća i specijalizirana didaktika. Dok prva podržava nastavni proces, potonja je posvećena edukacijskoj svrsi nastavnoga subjekta (Seel 1999:19). Tako profiliran didaktički izbor olakšava problemski koncipiranu nastavu s učenjem u hodu pedagoškoga procesa.

ETNOLOŠKA FAHDIDAKTIKA

Izabirući primjer za usporedbu tako važnih nastavnih i baštinskih promjena u institucionalnom radu važno je konstatirati pedagošku važnost zbirki muzejskih predmeta. U istom ambijentu gdje su koncem 18. st. nastali izrazi „etnologija" i „etnografija", najstariji je etnografski muzej na svijetu 1836. godine nastao izdvajanjem kulturnih akvizicija sibirskih istraživačkih ekspedicija iz fundusa petrogradske Kunstkamere. Carevinske teritorijalne aspiracije usmjerile su se u područje lišeno utjecaja drugih velikih sila, dok je ekspertiza namaknuta upošljavanjem profesora istaknutih njemačkih sveučilišta. Zbirke su postale didaktičkim uporištem novih katedri (Vermeulen 2015:409).[4]

[3] Uvod u problematiku v. kod Dracklé 2004.

[4] Također je i prvi etnografski muzej samostojnoga nastanka Museum Japonicum u Leidenu 1837. godine nastao kao posredna posljedica istoga imperijalnoga širenja. Podozriv zbog prvih pojavljivanja ruskih ratnih brodova, šogun je zbog karte sjevernih dijelova japanskoga otočja među studentskim darovima zatvorio školu njemačkoga liječnika Philippa Franza von Siebolda i protjerao ga iz zemlje. Kolekcija rukotvorina mu pri deportiranju ipak nije bila oduzeta, po povratku poslužavši kao muzejski fundus (Jansen 2000:267).

Istovremeno s takvim neprogramskim usputnostima imperijalnih koloniziranja, na spoj nastave i muzeja odlučujuće je utjecala industrijalizacija, prije svega širenjem antimodernističkoga Pokreta za umjetnost i obrt. Srž njegove misije bila je u privođenju proizvoda masovne produkcije oblikovnim standardima rukotvornih majstora, prevodeći šegrtovanja u sredstva masovne pedagogije poput izložbi, zbirki i knjiga. Iz takve kolekcije u South Kensingtonu nastao je najvažniji muzej primijenjene umjetnosti na svijetu, Victoria & Albert. Među mnogim muzejima nastalim iz zbirki prosvijećenih industrijalaca pod utjecajem Pokreta za umjetnost i obrt je i onaj zagrebački, odakle je s dijelom izdvojenoga fundusa nastao nacionalni Etnografski muzej s kasnijim kustosom Milovanom Gavazzijem kao profesorom prvoga hrvatskoga studija etnologije. U Srbiji je Jovan Dragašević, kasniji profesor Jovana Cvijića, još 1867. godine u „Naučno-patriotskom pozivu" za osnivanje „Družine za arheologiju i etnografiju na Balkanskom tropolju" isticao potrebu sakupljanja etnografskih predmeta (Kovačević 2001:81). Čuvenu zbirku akvarela narodnih nošnji Nikola Arsenović je 1883. godine u Budimpešti najavio za objavljivanje kao *Lehrcompendium* (Gavrilović 2006:45).

U teritorijalno vraćenom dijelu Hrvatske zadarska je visokoškolska nastava kao institucionalni prioritet zasnovana najprije 1954. godine u okviru Instituta za historijske znanosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nastava je pokrenuta 1956. godine, šest godina kasnije otvorivši i studij arheologije, na kojem je iste godine prva didaktička izložba bio etnografski izbor iškoga i erveničkoga lončarstva pod kustostvom Olge Oštrić. Istom je suradničkom niti 1969. godine sastavljen njezin i Batovićev referat o ilirskim prežitcima, s najznačajnijim rezultatom te kustosko-profesorske suradnje na zadarskoj izložbi „Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas" 1981. godine – jedinoj domaćoj izložbi svoje vrste koja je u arheološki izložbeni postav uključila i etnografske primjere. Na poticaj arheoloških profesora etnologija se počela predavati kao izborni kolegij za studente arheologije, kasnije polučivši i program novoga studija koji se počeo izvoditi u nastavnoj godini 2004./2005. (Kale i Lulić Štorić 2001).

Za svrhu ovoga rada ostaje rekapitulirati neodvojivost etnološke nastave od ideologije. Vjerojatno je najzorniji hrvatski primjer bilo objavljivanje korijenski ispravljenoga i sadržajno redigiranoga srednjoškolskoga udžbenika toga predmeta u trenutku kada etnologija u srednjim školama, nakon kratkotrajnoga ulaska u nastavu po banovinskom programu iz 1940., nije bila predavana već pune dvije školske godine (Balenović 1944., Škrabalo 2009:66). Programske smjernice srednjoškolske nastave etnologije uključivale su didaktičke zbirke, slično kao što su se u takvoj namjeni antikvarni namjesto etnografskih predmeta prikupljali i izlagali i kasnije (Škrabalo 2009:64, Rapo 2007:21). Kulturno krilo političkoga pokreta isti je val programske afirmacije folklorne smotre vidjelo kao ispit nacionalne vjerodostojnosti, s kabinetima sveučilišnih profesora vrijućima poput

mentorske nastave za voditelje izabranih skupina (Ceribašić 2003:160, 162). Analitičarka stasavanja nacionalne discipline taj je profesorski pristup okarakterizirala kao *arhivarsko-muzealski* (Prica 2001:42).

Pri sezanju za disciplinarnim nastavnim pomagalima stječe se dojam kao da posežemo u sami nastanak *Fachdidaktik* kao institucionalizirane potpore prosvjetiteljskoga programa obrazovanja, *Bildung* (Seel 1999.). Rastvarajući takve listove danas smo ipak u korjenito različitim relacijama *recherche-création,* kakve napreduju još od prethodnoga krupnoga preispitivanja sveučilišta nakon 1968. godine, u našim danima već polučujući manifestne obznane (Loveless 2019.). S jedne strane svoj je dio miješanja kategorija učinio susret teoretizacija iz krila umjetničkih akademija s uvođenjima praktičnosti nastave istraživačkih sveučilišta (Haarmann 2019:113).

Do drugoga je momenta mobilnošću i fragmentiranjem nastave doveo sam bolonjski proces, učinivši takve spojeve lakše usporedivima. U iznesenom slučaju preklapanje znanstvene i umjetničke prakse u obostrano primjenljivom pedagoškom ulomku postalo je očito priključivanjem likovne umjetnice izv. prof. dr. sc. Marine Đire. Općenito je pomoglo i stasavanje vizualne antropologije, prevodeći jedan umjetnički zanat mnogo dalje od pukih dokumentarističkih gabarita. Nakon hvaljene interdisciplinarnosti i multidisciplinarnosti sada se priželjkuje „polidisciplinarna orijentacija" (*polydisciplinamorous orientation,* Loveless 2019:63). Ravnajući se praktičnošću i primjenljivošću, muzeografski standardi već čitavu generaciju kao sastavni dio svake izložbe podrazumijevaju i radioničko krilo ili programski termin, s glasom stvaratelja polazne kulturne prakse izjednačenim s glasom kustosa – ili čak i glasnijim, pri reputiranim izložbama u kakvima o sadržaju postava odlučuju stvarateljske zajednice (Clifford 1997:188–219, Adair i dr. 2011.). Izmaknuvši se krupnim narativima reprezentativnih nacionalnih tradicija takvi su glasovi svoje mjesto lakše našli u usitnjenim i problematskim kurikulima promijenjene nastave.

Čim se radionički prekorače forme ili gabariti muzejskih predložaka umjesnima postaju premišljanja o omjerima etnografskih sadržaja i performativnih umjetnosti.[5] Fahdidaktika procesnih naravi kulturnih praksi svoje je mjesto našla i u paradigmatskim promjenama discipline. Tipični nastavnički podsjetnik više nije nalik geološkoj kolekciji izvornih tvorbi, već više kemičarskom naputku za sigurnu demonstraciju reagensa. Nakon ere taksativnih nabrajanja, u takvoj se nastavi ostavlja prostora i za nenavedeno, sve do iznenađenja (von Hentig 1998:72).

Također nije zanemariv ni izvansveučilišni utjecaj kakav je tijekom 1990-ih godina kondicionirao domaće refleksije nadolazećega preustroja visokoškolskoga obrazovanja.

[5] Dugogodišnji voditelj zbirke performativnih umjetnosti i osnivač Eksperimentalno-istraživačkog odjela MSU bio je Tihomir Milovac, diplomirani povjesničar umjetnosti i etnolog.

Zbog proriječenih izvedbi nezanemariv je broj hrvatskih etnologa doktorski studij pohađao izvan Zagreba, najčešće u Ljubljani, gdje je u domaćim prilikama 1960-tih godina i začeto teorijsko redefiniranje struke. Za ojačavanje toga studija pozvana su oba asocirana hrvatska instituta. U samom diplomskom studiju stručnjaci Instituta za antropologiju gostujući su kolegij držali od nastavne godine 1986./1987., dok je Olga Supek, doktorirana kulturna antropologinja Instituta za etnologiju i folkloristiku (tada Zavoda za istraživanje folklora, u 1970-tima folklorističkim dijelom svoje ukupne djelatnosti presudan za teorijsku rehabilitaciju hrvatske etnologije), u profesorijat prešla 1987./1988. godine (Pletenac 2006:18). Ovakva širenja istraživačkih uvida i tema daleko preko međa statičnih muzealija pridonijela su usvajanju nadolazećih promjena kao nastavku otprije započetih procesa.

IZ DIDAKTIČKE ZBIRKE U DIDAKTIČKI PROCES

Rekonstrukcijom etnološke fahdidaktike u Hrvatskoj stižemo do domaćega primjera preobrazbe takve prakse kakva je postala moguća uslijed bolonjskoga procesa. Riječ je o demonstracijskoj gradnji otpisanim i odbačenim knjigama u sklopu preddiplomskoga i diplomskoga studija etnologije i antropologije na Sveučilištu u Zadru, oponašajući suhozidne tehnike. Fragmentacija nastave na problemski jasnije definirane teme izabranom je aktivnošću omogućila kontinuirano nadovezivanje među semestrima, bilo razgradnjama za nove gradnje ili analizom sadržanih značenja. Dok se u zimskom semestru radi o preddiplomskom kolegiju pripreme za stručnu praksu, ljetnoga se semestra odvija diplomski kolegij posvećen kulturnoj baštini – u najvećoj mjeri recentnoj konzervatorskoj kategoriji nematerijalne kulturne baštine. Pohađanje obaju ovih kolegija studentima je obvezno, dok se polaznici preddiplomskoga izbornoga kolegija o kulturnim krajolicima priključuju opcionalno.

U novije je vrijeme popularnosti skulpturnih gradnji knjižnim svescima pomoglo ustaljivanje natjecanja u gradnji balansiranim oblutcima,[6] nadovezujući se na pomodno širenje ostavljanja piramidalnih kamenih gomilica na panoramski istaknutim mjestima stjenovitih ambijenata. Uz takvu su se popularnu navadu, prisutniju od hippie-pokreta a napose nakon 1990-ih godina, postavljale i artikulirane umjetničke instalacije. Među njima je najpoznatiji „Idiom“ slovačkoga umjetnika Mateja Kréna u predvorju Gradske knjižnice u Pragu, djelu koje je 1998. godine sagradio od osam tisuća otpisanih knjiga.[7]

[6] Više ovakvih natjecanja se može naći na internetu pod izrazima „stone stacking“, „rock balancing“ i sl.

[7] Umjetnička instalacija je fiksna jer je stajanje elegantne opne od jednog jedinog reda knjiga moguće zbog njihove probijenosti šipkama.

Ista količina knjiga jedne zatvorene knjižnice dostajala je za pseudokupolu „Dom“ kolumbijskoga umjetnika Milera Lagosa u New Yorku 2011. godine. Iz godine u godinu ovakve su strukture, najčešće kao lažni lukovi uz ulaze ili u unutrašnjostima knjižara i knjižnica, na raznim stranama svijeta postajale sve češće. Jednostavnijim imitiranjem knjige su se bušile ili lijepile, lakše dosežući veće raspone. U Hrvatskoj je omanji lažni luk gradnjom od knjiga poslužio kao prigodna instalacija u predvorju NSK-a na Međunarodni dan knjige 2017. godine. Nekoliko godina ranije cjeloviti lažni svod od knjiga s gimnazijskim je učenicima u Pazinu sagradio arhitekt Branko Orbanić, pokretač prve velike suhozidne radionice u Hrvatskoj, koja se od 2007. godine svakoga svibnja održava u Vodnjanštini, također i autor oglednoga Parka kažuna na ulazu u Vodnjan.

Didaktičke gradnje otpisanim i odbačenim knjigama uvećavanjem te raspoložive količine, ponajprije iz knjižničnih otpisa a potom i individualnim darivanjima, nastavile su se nakon edukativne igre muzejske pedagogije uz fotografsku izložbu Muzeja grada Šibenika „Boško Fržop – prijatelj suhozida“ 2017. godine, uz koju je igra ovakvih knjižnih gradnji slijedila dječje radionice izgradnje stiropornoga modela lažno svođene građevine. Knjigama su gradili odrasli, u prvom navratu na margini radionice za OPG-ove, koju je u prostoru te izložbe priredio lokalni LAG, dok su tjedan dana kasnije takvu minijaturnu građevinu izgradili mladi arhitekti iz udruge SOBA DAŠ (Društva arhitekata Šibenika). Nakon zatvaranja izložbe u hodničkom je prostoru istoga Muzeja tim knjigama za rad s dječjim grupama izgrađen lažni luk.

Do vremena osme studentske gradnje nastavnički je prikupljeno između tri i četiri tisuće knjiga, s pozivima na darivanje suvišnih svezaka upućivanima preko društvenih mreža (*#knjigobunja*). Od nastavne godine 2021./2022. tim su premještanim, razgrađujućim i nanovo slaganim knjigama studenti gradili u idućim prigodama:

1. „Kula zaboravak“ na međukatu Novoga kampusa, ljetni semestar 2021./2022.
2. arkada s klupom u hodniku pred odjelnom predavaonicom, ljetni semestar 2021./2022.
3. arkada s druge strane hodnika pred odjelnom predavaonicom, zimski semestar 2022./2023.
4. arkada dalje u hodniku pred odjelnom predavaonicom, ljetni semestar 2022./2023.
5. „Diplomatron“ na međukatu pored predavaonice u Novom kampusu, ljetni semestar 2023./2024.
6. „Složenac baštine“ u predvorju Gradske straže (Etnološkoga odjela Narodnoga muzeja), ljetni semestar 2023./2024.

7. „Vrata terena“ u sveučilišnoj zgradi SEP-a povodom odjelne obljetnice i glavne teme godišnjega skupa HED-a, zimski i ljetni semestar 2024./2025.
8. alegorijski koridor studiranja, SEP zimskoga semestra 2025./2026.[8]

Nakon prvoga podizanja nastava se obaju kolegija prilagodila povezivanju i obrađivanju bitnih pojmova iz gradiva. U preddiplomskom kolegiju pripreme za stručnu praksu riječ je o iskušavanju važnih pojmova (kulturna baština, kulturno dobro, zaštita i očuvanje, spomenik, muzejski predmet, dokumentacija, muzeografija i dr.) sučeljenih vlastitoj gradnji. U diplomskom kolegiju najvažnije su refleksije nematerijalne kulturne baštine i kulturnih praksi, implikacije stvarateljskoga kolektiva i nadovezivanja na prethodne gradnje. Dinamika kolektivnoga stvaranja ne tiče se samo gradnje, već i popratnih dokumentiranja.[9] U obama slučajima studenti su informirani o pedagoškoj svrsi i mogućim načinima izvedbe takvoga didaktičkoga zadatka. Uz nastavničko facilitiranje polaznih rasprava u predavaonici je odluka o formi i imenu gradnje studentska, slično kao što tijekom gradnje imaju raspraviti kako to predstaviti i sročiti izložbenu legendu: „umjetnička instalacija“ bi prije pripadala likovnom studiju, „konstrukcija“ kakvom iskušavanju statičkih sila na studiju građevinarstva, obraćanje pozornosti na same knjige nekoj knjižničarskoj dekoraciji, dok ovdje zahvalnije izglede nudi odmjeravanje kamo takva didaktika vodi. Ocjenjivanje je do vremena otvaranja ispitnoga roka dovršeno jer se evaluiraju tjedne refleksije iz niza za kompiliranje u završni zajednički tekst (izložbena legenda, poster za skup nakon sedme gradnje i dr.).[10] U dijelovima takvih procesa gdje nastavnik nema uvida u grupnu dinamiku (npr. kolektivne grafičke pripreme na zasebnim platformama) takvo je ocjenjivanje olakšano mogućnošću međusobne anonimne studentske evaluacije jednostavnim ugađanjem aktivnosti radionica na pedagoškoj e-platformi *Moodle*. Ukupno usmjeravanje na problemski zadatak i suradničku narav pedagoškoga procesa studenti su u redovitim anonimnim anketama komentirali opažanjima poput: „Svi primjeri koji su nas okruživali pomogli su mi da povežem sve

[8] U naizmjeničnim semestrima se radi o obveznim kolegijima: u preddiplomskom dijelu studija o pripremi za stručnu praksu (21 student u 1. gradnji, 18 u 3., 20 u 5. i 10 u 8.) i u diplomskom dijelu o nematerijalnoj kulturnoj baštini (23 student u 2. gradnji, 13 u 4., 11 u 6. i 6 u 7.).

[9] Izbor nastavničkog i studentskog fotografskog i video-dokumentiranja može se vidjeti u tome posvećenoj fotogaleriji na Facebook-stranici Odjela za etnologiju i antropologiju Sveučilišta u Zadru.

[10] Važnost izložbene legende spontano je naglašena neočekivanom pojavom takvoga dodatka uz drugu gradnju proljeća 2022. godine. Ostalo je nejasno tko je na zid pričvrstio to pojašnjenje kako je riječ o “Instalaciji jadranskog suhozida od knjiga”, krivo navodeći nastavnika kao jedinoga autora.

termine vezane za kolegij sa stvarnim svijetom i da počnem razmišljati na drugačiji način" (diplomski kolegij, 2022./2023.) ili „Drugačije od drugih kolegija: korištenje aktualnih tema propitivanja baštine uslijed suvremenog načina života" (isti kolegij naredne godine).

Primjer povezivanja predavanih pojmova bilo je premještanje gradnje u muzejski ambijent, gdje je u dosezanju stropa arkade upuštene u profil zatvorenoga ulaza zbog stabilnosti takvoga zida od knjiga bilo nužno njihov prednji i stražnji red ojačati skrivenom armaturom vezanih drvenih motki. U suhozidnim gradnjama takva se uvezivanja postižu poprijeko položenim veznjacima, učinkom ovdje oponašanim većim knjigama okrenutima poprečno u presjeku čitave strukture. Ipak je usuglašeno umetanje drveta i konopa u osiguranju stabilnosti vrlo visokoga knjižnoga zida poslužilo kao jasan povod pretresanju pojma autentičnosti, tim prije jer su i u uzornim konzervacijama ovakvih struktura često skriveni i moderni materijali – čelične armature za Newgrange, geotekstil za Great Zimbabwe, sve do betonskih korita u kakvima su iznova učvršćeni monoliti u Stonehengeu. Pristoji li u knjižnu gradnju umetati i skrivati nešto što nisu knjige, pitanje je na kakvo se nije moglo odgovoriti bez odmjeravanja svrhe, pridavanih značenja i dioništva u promijenjenim okolnostima. Takvom se raspravom brzo ustanovljava kako su i stare poljske građevine, uzimane kao tehnički uzor, također nastajale inovativnim prilagodbama u mijenjajućim društvenim i gospodarskim okolnostima.

Izravan odnos s povijesnom baštinom pojavio se i pri smišljanju Složenca baštine u predvorju Gradske straže u Zadru, instalacije koja je nakon ljetnoga semestra na tom mjestu ostala i tijekom ljetne sezone. U razvijanju zamisli o izgledu i neposrednoj svrsi nove strukture, zida s nišama za isticanje muzejskih izdanja, iskrsla je sličnost s kamenim košnicama u ogradama voćnjaka kakvih ima na više mjesta na otoku Braču. Pri ruci su bili takvi unosi na suhozidnom geoportalu, no u nastavi se najkorisnijim iskazao kontakt s vlasnicom takvoga obnavljanoga zemljišta s tucetima zatečenih, zaraslih suhozidnih niša izgrađenih kao košnice. Naime, ona je zaposlena u turizmu i nova namjena obnovljenih košnica imala bi biti povezana s takvim poslom, znajući kako današnji higijenski standardi proizvodnje meda ne toleriraju njegu saća na ovaj način. Dodatni sloj u raspravi o kulturi, baštini, tradicijama, interakcijama i autentičnosti predstavljala je takva bračka osobitost, nigdje drugdje kod nas zabilježena u takvim brojevima, očito povezana s kamenim košnicama pored onih naprednih kakve su po agrarnim standardima svojega vremena bile korištene u samostanu Blaca (Alaupović-Gjeldum 2004.).

Složenac baštine svojom je otvorenošću tijekom ljeta naznačio i moguće projektne smjerove ovakve nastavne didaktike. Voditeljica Etnološkoga odjela Narodnoga muzeja, pokojna kostimografkinja i likovna umjetnica Marija Šarić Ban, već je tijekom izgradnje od sale u prizemlju Gradske straže učinila svojevrsnu predavaonicu – bolje rečeno, radionicu utanačivanja značenja i formi odvijajućega zadatka. Već pri izgradnji nastajuću

su strukturu zagledali i o njoj znali zapitkivati turisti prolazeći preko gradskoga središta, Narodnoga trga. Tako se zbivalo da unutar nastavnoga termina netko treba biti raspoloživ i za ova pojašnjavanja, ostavljajući projektnoj mašti na volju što bi na takvom javnom mjestu bilo moguće postići sezonskim upošljavanjem studenta kao takvoga muzejskoga asistenta ili demonstratora.

NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA ETNOLOŠKE NASTAVE

U prvoj generaciji izvedbe bolonjskoga procesa i primjene nove kategorije kulturne baštine nismo sudjelovali samo u preobrazbi visokoškolske nastave ili transformaciji folklora u nematerijalnu kulturnu baštinu. Istaknuti retradicionalizacijski kulturni programi podsjećaju na antimodernističke pokrete kakvi su općenito polučili znanosti poput etnologije, s tehnološkim prevratima u pozadinama obiju epoha. Istodobno je sofisticikacija komunikacijskih sredstava s minijaturiziranjem popratnih naprava obesmislila ispitne predavaonice u kakvima asistenti paze kako se ne bi došaptavali brojevi točnih među ponuđenim odgovorima u pisanom testu, jer u međuvremenu servisi dijaloške umjetne inteligencije mogu ponuditi odgovore na kolokvijska pitanja i isporučiti ih preko tržišnih noviteta u priboru ili nakitu. Srećom za nastavni proces, takva tehnološka asistencija nuka individualizirati ispitni prinos kao rekapitulaciju vlastitoga usvajanja predavanoga gradiva. Takvim se servisima ispravni odgovori ne mogu namicati ako se grupnom dinamikom forme variraju, uspostavljaju ažurirane usporedbe i s njima postavljaju nova pitanja.

Ovako postavljene nastavne dileme ne sežu samo u bolonjski proces, već i u samo sveučilište kao kolaborativnu zajednicu stvaranja znanja. U regulacijskom respektu kolektivne naravi kulturnih stvaranja već je prvom revizijom provedbenih smjernica Konvencije 2012. godine predviđeno ključno mjesto stvarateljskih zajednica, sve do samih registriranja kulturnih dobara (Lixinski 2019.).[11] Za nastavnu svrhu važna je terminologijska reorijentacija i istraživačka afirmacija stvarateljskih epistemiologija, kakve bi bez tih pravnih instrumenata ostale tek akademskim teoretizacijama. Ravnajući se Helmutom Seelom, takvim se postupcima šire opći pedagoški prostori:

> „Procesi učenja studenata mogu se zamisliti kao procesi rješavanja problema, kakvi trebaju biti prizvani i vođeni. Učenje kao rješavanje problema

[11] *Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage,* III.1*: "Participation of communities, groups and, where applicable, individuals, as well as experts, centres of expertise and research institutes"*(2012.).

može poduprijeti unutrašnju motivaciju i studentima ponuditi mogućnosti i savladavanja postupaka (metoda, heuristike) važnih za učenje u školi i svakodnevnom životu.

Studenti mogu iskusiti važnost propitivanja i istraživanja, jednako kao i razmišljanja i zaključivanja. Za nastavnike koji situacije učenja prirede kao problemski usmjeren pristup čini se kako ispunjavaju pedagoški cilj smanjivanja razlike u kompetencijama između učitelja i studenata te im, stoga, pomažu u osamostaljivanju."[12] (Seel 1999:17)

Središnji je pojam iz križanja NKB-a i visokoškolske reforme, kao i mnogogdje drugdje, proces. Promjena disciplinarne fahdidaktike iz zbirki u instalacije potvrđuje perspektive takvih preklapanja. Našavši se u predvorju jednoga muzeja iz središta popularnoga turističkoga odredišta, neminovno je i postavljanje prema tržištu, nukajući na razradu didaktike kao izložbenoga postava u projektno shvaćenoj demonstraturi (za kakvu, zasad, nema kurikulskih uporišta). Naš je primjer strukturno podatan i za nastavni ogled, jer implicirano umijeće predstavlja jedini vid baštine prisutan u svim njezinim kategorijama: kao nematerijalno kulturno dobro, kulturni krajolik, graditeljski kompleks ili građevina, sve do poljodjelskih struktura utkanih u kondicioniranje lokalnih uzgoja bioloških vrsta. U raznim je obilježjima usporediv s drugim situacijama i ambijentima u različitim rasponima.

Na takav način procesno shvaćena nastava slijedi projektno koncipiranu pedagošku usmjerenost k zajednicama. U ovoj su struci te bitne zajednice stvarateljske, naši partneri u prakticiranju etnografije. Skinuvši s leđa teret objektiviziranoga folklora, također i subjektivizirana NKB već vuče i vlastitu regulatornu prtljagu kakva se u nastavi ne može zaobilaziti. Nije riječ o nacionalnim snalaženjima u globalnim reformatorskim logikama (LeTendre 2023:177) jer je NKB samo administrativno primijenjen iz daleke legislative. I tamo je bio modernom prilagodbom baštinjenih institucija na zasade pokreta za umjetnost i obrt. Uostalom, razna lica NKB-a i u europskim sredinama žive svoje dokumentirane živote još od vremena Tezejeva paradoksa. Važan dio adresiranja regulatornih stranputica leži u dekonstrukciji paradoksalne kombinacije retorike slobodnoga tržišta i državne kontrole (Lorenz 2007:45), predmetima kritike bolonjskoga procesa i konzervatorske preregulacije iz zaštite objekata u administriranje očuvanja NKB-a.

Obje ove važne reforme osnažuju demokratske procese, adresiraju ideološke pozadine kulturnih programa i nude sredstva za nošenje s izazovima današnjih tržišnih preobrazbi. Etnografija visokoškolske nastave korisno je pomagalo u praćenju zbivajućih

[12] Prijevod s engleskog J. K.

promjena i iskrsavajućih edukativnih formata u kakve pripada i opisana pedagoška praksa. Etnografske kronike i analize poput ove koristit će u rekapitulacijama pedagoške antropologije o dosezima i uspješnosti kako novih regulacija stvaranja kulture, tako i odvijajućih promjena u zajednicama stvaranja znanja (Barth 2002:8).

ILUSTRACIJE

Ilustracija 1 – Hodnička instalacija s izložbenom legendom dodanom izvan kolegija.

Ilustracija 2 – Diplomatron *uz prezentaciju voditeljice njegove gradnje, studentice Ive Jambrek.*

Ilustracija 3 – Muzejska suradnica Marija Šarić Ban.

LITERATURA I IZVORI

ADAIR, Bill, i dr. (ur.) 2011. L*etting Go? Sharing Historical Authority in a User-Generated World.* Philadelphia: The Pew Center for Arts & Heritage.

ALAUPOVIĆ-GJELDUM, Dinka. 2004. *Pčela, čovjek, med i vosak u tradicijskoj kulturi Dalmacije* [katalog izložbe]. Split: Etnografski muzej.

BALENOVIĆ, Vid. 1944. *Narodoznanstvo za više razrede srednjih škola.* Zagreb: Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare.

BARTH, Fredrik. 2002. „An Anthropology of Knowledge". *Current Anthropology* 43:1, 1-18.

CERIBAŠIĆ, Naila. 2003. *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj.* Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

CLIFFORD, James. 1997. „Museums as Contact Zones". U *Routes: Travels and Translation in the Late Twentieth Century,* ur. James Clifford. Cambridge, MA i London: Harvard U. P., 188-219.

DRACKLÉ, Dorle. 2004. „Living Learning: Teaching as Interaction and Dialogue". U *Current policies and practices in European social anthropology education,* ur. D. Drackle i I. R. Edgar. Oxford i New York: Berghahn, str. 166-180.

GAVRILOVIĆ, Ljiljana. 2006. *Jugoslovenski etnograf Nikola Arsenović.* Beograd: Etnografski institut SANU.

HAARMANN, Anke. 2019. *Artistic Research: Eine epistemologische Ästhetik.* Bielefeld: transcript Verlag.

von HENTIG, Hartmut. 1998. *Kreativität: Hohe Erwartungen an einen schwachen Begriff.* München: Carl Hanser Verlag.

JANSEN, Marius B. 2000. *The Making of Modern Japan.* Cambridge, MA i London: The Belknap Press.

KALE, Jadran i Jasenka LULIĆ ŠTORIĆ. 2001. „Etnološka nastava i inicijativa za etnološki studij u Zadru". *Etnološka tribina* 24/17: 189-194.

KOVAČEVIĆ, Ivan. 2001. *Istorija srpske etnologije II: pravci i odlomci.* Beograd: Srpski genealoški centar.

LeTENDRE, Gerald K. 2023. „Globalization, Cultural Logics, and the Teaching Profession". U *The Oxford Handbook of Education and Globalization,* ur. Paola Mattei, Xavier Dumay, Eric Mangez i Jacqueline Behrend. Oxford: Oxford U. P., 170-190.

LIXINSKI, Lucas. 2019. *International Heritage Law for Communities: Exclusion and Re-Imagination.* Oxford: Oxford U. P.

LORENZ, Chris. 2007. „L'économie de la connaissance, le nouveau management public et les politiques de l'énseignement supérieur dans l'Union européenne". U *Les ravages de la 'modernisation' universitaire en Europe,* ur. Christophe Charle i Charles Soulié. Paris: Éditions Syllepse, 33–52.

LOVELESS, Natalie. 2019. H*ow to Make Art at the End of the World: A Manifesto for Research-Creation.* Durham i London: Duke U. P.

PLETENAC, Tomislav. 2006. "Između paradigmi: Je li Odsjek postao dobro mjesto za krizu?" *Studia ethnologica Croatica* 18: 9-20.

PRICA, Ines. 2001. *Mala europska etnologija.* Zagreb: Golden marketing.

RAPO, Vesna. 2007. *Etnologija u nastavi* [izložbeni katalog]. Zagreb: Hrvatski školski muzej.

SEEL, Helmut. 1999. „'Allgemeine Didaktik' ('General Didactics') and 'Fachdidaktik' ('Subject Didactics')". U: *Didaktik/Fachdidaktik as Science(-s) of the Teaching Profession?,* ur. Brian Hudson i dr. Umeå: TNTEE (Thematic Network of Teacher Education in Europe) Publications, 13-20.

ŠKRABALO, Marina. 2009. „Etnologija kao nastavni predmet u Hrvatskoj 1931.–1945." *Etnološka tribina* 32: 57-74.

VERMEULEN, Han F. 2015. *Before Boas: The Genesis of Ethnography and Ethnology in the German Enlightenment.* Lincoln i London: University of Nebraska Press.

WIESER, Clemens i Angela PILCH ORTEGA. 2020. „Ethnography in Higher Education: An Introduction"". U *Ethnography in Higher Education,* ur. W. Clemens i A. Pilch Ortega. Wiesbaden: Springer, 1-10.

VÖGTLE, Eva Maria. 2014. *Higher Education Policy Convergence and the Bologna Process: A Cross-National Study.* Houndmills: Palgrave Macmillan.

The Bologna Specialist Didactic in Ethnology

Jadran Kale

Two decades of simultaneous reforms in co-called traditional cultural heritage and high school education provided an opportunity for an ethnographic presentation in pedagogic anthropology. The case in question concerns the transformation of typical didactic tools for ethnological education from exemplary objects and collections to a participatory process. A game of constructing objects out of discarded books, following actual vernacular technique, proved to be a valid issue for research. Its description and interpretation are followed by an analysis of future applications in both reform processes.

Keywords: *Bologna Process, didactics, intangible cultural heritage, pedagogical anthropology*

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)